

दिवाणी अपिलीय अधिकारक्षेत्र
मुंबई उच्च न्यायालयात
रिट याचिका क्रमांक 5742 ऑफ 2023.

दौलत शेतकरी सहकारी साखर कारखाना
 लि., हलकर्णी, ता.चंदगड, जिल्हा -
 कोल्हापुरात व्यवस्थापकीय संचालकांमार्फत

... याचिकाकर्ते

विरुद्ध

- 1) महाराष्ट्र राज्यप्रधान सचिव,
 मार्फत सहकार विभाग, मंत्रालय,
 मुंबई - 400 032.
2. साखर आयुक्त आणि निबंधक,
 सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- 3) कोल्हापूर जिल्हाधिकारी, कार्यालय
 कोल्हापुरात आहे.
4. सह्याद्री को-ऑपरेटिव्ह क्रेडिट,
 सोसायटी लिमिटेड, बेळगाव येथे,
 कार्यालय आहे., सी.टी.एस. क्र.3957,
 काली अंबाराई, कॉलेज रोड, बेळगाव,
 कर्नाटक, प्राधिकृत अधिकारी मार्फत.
5. मेसर्स तासगावकर शुगर मिल्स लि.
 या अंतर्गत नोंदणीकृत कंपनी, कंपनी कायदा,
 1956 आणि त्याचे सुमती निवास येथील,
 नोंदणीकृत कार्यालय, पहिला मजला,

हॉटेल अमेयजवळ, शिवसेना भवन पेठ,
शिवाजी पार्क, दादर, मुंबई - 400 028,
आपल्या प्राधिकृत अधिकाऱ्यामार्फत.

... उत्तरदाते.

सह

रिट याचिका क्रमांक 5874 ऑफ 2023.

1. एकनाथ सुबराव पाटील,
वय : 40 वर्षे, व्यवसाय : सारोली येथे शेतकरी पदावर
तालुका - गडहिंग्लज जिल्हा - कोल्हापूर।
2. संजय आनंदा पाटील,
वय : 43 वर्षे, नोकरी : व्यवसाय : सारोली येथे शेतकरी पदावर
तालुका - गडहिंग्लज जिल्हा - कोल्हापूर।
3. श्री. मारुती शंकर पाटील
वय : 49 वर्षे, व्यवसाय : सारोली येथे शेतकरी पदावर
तालुका - गडहिंग्लज जिल्हा - कोल्हापूर।
4. श्री.सोनप्पा तनप्पा पाटील
वय : 72 वर्षे, व्यवसाय : सारोली येथे शेतकरी पदावर
तालुका - गडहिंग्लज जिल्हा - कोल्हापूर।
5. श्री दशरथ रेमाजी पाटील
वय : 49 वर्षे, व्यवसाय : सारोली येथे शेतकरी पदावर
तालुका - गडहिंग्लज जिल्हा - कोल्हापूर।
6. श्री राजाराम विठोबा टिक्का
वय : 53 वर्षे, व्यवसाय- सांबरे येथे शेतकरी
पदावर, तालुका - गडहिंग्लज, जिल्हा - कोल्हापूर.
7. श्री. तानाजी दत्तू म्हातुगडे

वय : 48 वर्षे, व्यवसाय : शेतकरी
पोस्ट तावरेवाडी, तालुका - गडहिंगलज
जिल्हा - कोल्हापूर.

8. प्रकाश नारायण नांदवडेकर
वय : 53 वर्षे, व्यवसाय- शेतकरी
पोस्ट सावतवाडी कांडेवाडी, तालुका -
गडहिंगलज जिल्हा - कोल्हापूर.

9. श्री.दादू संतू कुराडे
वयाची अट : 76 वर्षे, शेतकरी
सावतवाडी, पोस्ट कांडेवाडी, तालुका -
गडहिंगलज जिल्हा - कोल्हापूर.

10. श्री शिवाजी गोविंद नांदवडेकर
वय : 66 वर्षे, व्यवसाय- शेतकरी
सावतवाडी, पोस्ट कांडेवाडी, तालुका -
गडहिंगलज, जिल्हा - कोल्हापूर.

11. मनोहर बाबू शिंदे
वय : 58 वर्षे, व्यवसाय- शेतकरी
पोस्ट कांडेवाडी, तालुका - गडहिंगलज, जिल्हा - कोल्हापूर.

12. श्री. बाजीराव लाडोबा देसाई
वय : 75 वर्षे, व्यवसाय- शेतकरी
पोस्ट कांडेवाडी, तालुका - गडहिंगलज, जिल्हा - कोल्हापूर.

13. श्री.मधुकर भीमराव देसाई
वय : 72 वर्षे, व्यवसाय- शेतकरी

पोस्ट कांडेवाडी, तालुका - गडहिंग्लज, जिल्हा - कोल्हापूर.

14. पांडुरंग भीमराव देसाई,

वय : 77 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

पोस्टे. कांडेवाडी, तालुका - गडहिंग्लज, जिल्हा - कोल्हापूर.

15. श्री. जयवंत भगाना घोळसे

वय : 47 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

मालगड, पोस्ट माणगाव, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर

16. श्री. मारुती लक्ष्मण माळवीकर

वय : 40 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

नंदावडे, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर :

17. श्री.नागोजी शट्टू शिंदे

वय : 77 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

नंदावडे, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर :

18. श्री शिवाजी नागोजी पाटील

वय : 58 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

नंदावडे, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर

19. श्री. शंकर गावडू पाटील

वय : 64 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

नंदावडे, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर

20. मनोहर शंकर सुतार

वय : 57 वर्ष, व्यवसाय- शेतकरी

नंदावडे, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर :

21. बलराम जोतिबा फडके
 वय : 68 वर्षे, व्यवसाय- शेतकरी,
 नंदावडे, तालुका - चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर .
विरुद्ध

.. याचिकाकर्ते.

1. महाराष्ट्र राज्य,
 सचिवांमार्फत, विभाग
 सहकार, मंत्रालय, मुंबई - 400 032.
2. डीस्टीक मॅजीस्ट्रेट जिल्हाधिकारी नागला पार्क,
 कोल्हापूर येथे कार्यालय
3. साखर आयुक्त व विशेष आयुक्त,
 निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य,
 साखर संकुल शिवाजी नगर, पुणे - 411 005.
4. प्रादेशिक सहसंचालक (साखर)
 कोल्हापूर क्षेत्र, कोल्हापूर
5. नवहिंद सहकारी पतसंस्था लि. येळूर (मल्टिस्टेट)
 मारुती गल्ली, येथे कार्यालय तालुका व
 जिल्हा - बेळगाव, कर्नाटक
6. सह्याद्री सहकारी पतसंस्था लि. बेळगाव
 कार्यालय सी.टी.एस. क्र.3957,
 काली अंबाराई, कॉलेज रोड, बेळगाव, कर्नाटक.

7. दौलत शेतकरी सहकारी साखर कारखाना लि.,
हलकर्णी तालुका चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर
मार्फत त्याचे व्यवस्थापकीय संचालक.

8. मेसर्स तासगावकर शुगर मिल्स लि.
अंतर्गत नोंदणीकृत कंपनी, कायदा, 1956 आणि
त्याचे सुमती निवास येथे नोंदणीकृत कार्यालय,
प्रथम मजला, हॉटेल अमेयजवळ, शिवसेना,
भवन पेठ, शिवाजी पार्क, दादर, मुंबई - 400 028 .

... उत्तरदाते.

सह

2023 च्या रिट याचिका क्रमांक 5743 सह

दौलत शेतकरी सहकारी साखर
कारखाना लि., हलकर्णी,
ता.चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर
व्यवस्थापकीय संचालकांमार्फत

... याचिकाकर्ते.

विरुद्ध

1. महाराष्ट्र राज्य
विभागाचे प्रधान सचिव मार्फत,
सहकार, मंत्रालय, मुंबई - 400 032.
2. साखर आयुक्त तथा निबंधक,
सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
3. कोल्हापूरच्या जिल्हाधिकाऱ्यांचे
कार्यालय कोल्हापूर येथे.

4. द नवहिंद सहकारी पतसंस्था
सोसायटी लिमिटेड, येळूर (मल्टीस्टेट) मारुती गल्ली,
येळूर येथे कार्यालय आहे, तालुका व जिल्हा बेळगाव कर्नाटक
आणि हळकर्णी येथील त्याची एक शाखा,
तालुका चंदगड, जिल्हा - कोल्हापूर,
आपल्या प्राधिकृत अधिकाऱ्यामार्फत
5. मेसर्स तासगावकर शुगर मिल्स लि.
या अंतर्गत नोंदणीकृत कंपनी
कंपनी कायदा, 1956 आणि त्याचे सुमती निवास,
पहिला मजला, हॉटेल अमेयजवळ, शिवसेना भवन पेठ,
शिवाजी पार्क, दादर, मुंबई - 400 028
प्राधिकृत अधिकारी मार्फत

... उत्तरदाते.

श्री कुंभकोणी, वरिष्ठ वकील आय/बी चेतन पाटील. 2023 च्या डब्ल्यूपी क्रमांक 5742 आणि 2023 च्या 5743 मध्ये याचिकाकर्त्यासाठी 2023 च्या डब्ल्यूपी क्रमांक 5742 आणि 2023 च्या 5743 मधील उत्तरदाता क्रमांक 5 आणि 6 साठी श्री अक्षय कपाडिया आणि श्री किशोर लवाटे. 2023 च्या डब्ल्यूपी क्रमांक 5874 मध्ये याचिकाकर्त्यातर्फे श्री. द्रुपद पाटील व श्री धीरज पाटील. श्री एस. एस. पटवर्धन आय/बी श्री मृणाल शेलार 2023 च्या डब्ल्यूपी क्रमांक 5874 मधील उत्तरदाता क्रमांक 5 व 6 साठी आणि 2023 च्या डब्ल्यूपी क्रमांक 5742 आणि 5743 ऑफ 2023 मध्ये उत्तरदाता क्रमांक 4 व 5. मीस तनु एन. भाटिया, उत्तरदाता -राज्याच्या एजीपी.

कोरम : शर्मिला देशमुख, न्यायमुर्ती

राखीव : 11 नोव्हेंबर 2024

जाहीर : 13 जानेवारी 2025

निर्णय :

1. **नियम.** संमतीने, नियम सर्व याचिकांसाठी तात्काळ परत करण्यायोग्य करण्यात आला आणि अंतिम सुनावणीसाठी घेण्यात आली.

आव्हान:

2. 2023 च्या रिट याचिका क्रमांक 5742 मध्ये उत्तरदाता क्रमांक 4-सह्याद्री सहकारी पतसंस्था लि.ला देय रकमेची मोजणी करण्याच्या जिल्हाधिकाऱ्यांच्या 31 मार्च 2023 च्या आदेशास अपवाद आहे आणि उत्तरदाता क्र.4-नवहिंद सहकारी पतसंस्था लि.ने 2023 च्या रिट याचिका क्र.5743 मध्ये कंत्राटी व्याजदर लागू करून लिलावाच्या रकमेतून अनुक्रमे रु.19,60,00,000/- व रु.34,16,00,000/- भरण्याचे निर्देश देऊन जे वर्ष 2011 मध्ये या न्यायालयात जमा केले व 27 फेब्रुवारी 2023 च्या आदेशाद्वारे जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडे हस्तांतरित केले, त्याबाबत अपवाद घेतला आहे.

मुद्दा :

3. या न्यायालयात लिलावाची रक्कम जमा करणे म्हणजे ठेवीच्या तारखेपासून कंत्राटी दराने व्याज देण्याच्या दायित्वातून याचिकाकर्त्यास मुक्त करणारे कर्ज फेडण्यासारखे आहे का, हा विचार करण्याजोगा मुद्दा आहे.

कामकाजातील पक्षकार :

4. साखर कारखान्याने 2023 ची रिट याचिका क्रमांक 5742 आणि 2023 ची रिट याचिका क्रमांक 5743 दाखल केली आणि 2023 ची रिट याचिका क्र.5874 ऊस उत्पादकांनी रिट याचिका दाखल करून सामान्य मुद्दे मांडत तारण ठेवलेल्या साखरेच्या विक्रीतून मिळणाऱ्या लिलावाच्या रकमेच्या शिल्लक रकमेवर हक्क असल्याचा दावा केला आहे. समान प्रश्न निर्माण झाल्याने, संमतीने, या याचिकांवर एकत्रित सुनावणी घेण्यात आली. सामायिक युक्तिवाद सादर करण्यात आले आणि या सामायिक निर्णयाद्वारे तिन्ही याचिका निकाली काढल्या जात आहेत. सोयीसाठी, पतसंस्थांना खालीलप्रमाणे संबोधले जाते. "सह्यादरी" आणि "नवहिंद" किंवा एकत्रितपणे "क्रेडिट सोसायटी" म्हणून, 2023 च्या रिट याचिका क्रमांक 5742 आणि 2023 च्या 5743 मधील याचिकाकर्त्यांना "साखर कारखाना" म्हणून संबोधले जाते आणि 2023 च्या रिट याचिका क्रमांक 5874 मधील याचिकाकर्त्यांना "ऊस उत्पादक" म्हणून संबोधले जाते.

तथ्यात्मक मॅट्रिक्स:

5. डिसेंबर 2010 मध्ये साखर कारखान्याने याचिकाकर्त्याचा साखर कारखान्याचा व्यवसाय चालविण्यासाठी उत्तरदाता क्रमांक 5 च्या बाजूने भाडेपट्टा दिला होता. मार्च 2011 मध्ये उत्तरदाता क्रमांक 5 ने सह्याद्री येथील गोदाम क्रमांक 6 मध्ये साठवलेली 35,000 क्विंटल साखर तारण ठेवून रु.7,00,00,000/- अल्पमुदतीचे कर्ज मिळविले. तसेच नवहिंद कडून 80,392 क्विंटल साठवलेली साखर गोदाम क्रमांक 7-1 व 7-2, च्या तारणापोटी रु.12,20,00,000/- मिळविले, याचिकाकर्ते कर्ज व्यवहारास संमती देणारे पक्षकार आहेत.

6. उत्तरदाता क्र.5 ने ऊस उत्पादकांचे रु.36,22,66,591/- केलेली थकबाकीपोटी चूकीचा परिणाम 28 मे 2011 रोजी उत्तरदाता क्रमांक 2 ने वसुली प्रमाणपत्र देण्यात झाला आणि तारण ठेवलेल्या साखरेसह विविध गोदामांमध्ये साठवलेली साखर जप्त झाली. 16 जून 2011 च्या लिलाव नोटिशीनुसार जप्त केलेल्या साखरेचा लिलाव उत्तरदाता क्रमांक 3 च्या कार्यालयात 22 जून 2011 रोजी होणार होता.

7. नवहिंद व सह्याद्री यांनी तारण ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावावर आक्षेप घेत ऊस उत्पादक व कामगारांच्या थकबाकीला प्राधान्य दिल्याचा दावा करीत 2011 ची रिट याचिका क्रमांक 4533 व 2011 ची 4539 याचिका दाखल करून लिलाव विक्रीला आव्हान दिले. 22 जून 2011 च्या आदेशान्वये या न्यायालयाने तहसीलदारांना तारण

ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावातून मिळालेली रक्कम या न्यायालयात रजिस्ट्रार (न्यायिक) यांच्याकडे मुदत ठेवीत गुंतविण्यासाठी रजिस्ट्रार (न्यायिक) यांच्याकडे जमा करण्याचे निर्देश देऊन अस्वस्थ किंमत निश्चित करून लिलाव करण्याची परवानगी दिली.

8. झालेल्या लिलावात रु.52,95,36,483/- उत्पन्न मिळाले आणि त्यात 27,94,27,910/- रुपयांच्या तारण साखरेच्या विक्रीतून मिळालेल्या उत्पन्नाचा समावेश होता. दिनांक 22 जून 2011 च्या आदेशानुसार, तारण ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावातून मिळालेली रक्कम निबंधक (न्यायिक) यांच्याकडे जमा करून राष्ट्रीयकृत बँकेत गुंतविण्यात आली. शिल्लक रक्कम रु.25,01,08,573/- जिल्हाधिकाऱ्यांकडे शिल्लक असून त्यापैकी रक्कम रुपये .20,00,00,000/- चे वाटप कामगार व ऊस उत्पादकांना चे वाटप करण्यात आले.

9. नवहिंद व सह्याद्रीची 2011 ची रिट याचिका क्रमांक 4533 व 2011 ची 4539 ही याचिका सहाय्यक सरकारी वकिलांनी, चार आठवड्यांच्या कालावधीत कायद्याची, निश्चित स्थिती लक्षात घेऊन, पदानुक्रमानुसार वाटप करण्यात येईल, या निवेदनाच्या अनुषंगाने 12 ऑगस्ट 2011 च्या आदेशान्वये निकाली काढण्यात आली.

10. जिल्हाधिकाऱ्यांनी दिनांक 20 सप्टेंबर 2011 च्या आदेशान्वये लिलावाच्या रकमेच्या वाटपातील पात्रता व प्राधान्यक्रम खालील पध्दतीने ठरविला.

(a) भविष्य निर्वाह निधी देयकापोटी 4,66,40,511 रुपये

निधीची थकबाकी प्रथम प्राधान्याने;

(b) ऊस उत्पादकांना 36,22,66,591/- रुपये आणि 15% वार्षिक

दराने व्याज;

(c) उर्वरित रक्कम साखर कारखान्यातील कामगारांना देण्यात येणार

आहे.

11. सह्याद्री व नवहिंद चे कर्ज असमाधानी राहिल्याने त्यांनी 2011 ची रिट याचिका क्र.8452 व 2011 ची रिट याचिका क्र.8453 दाखल केली होती, जी 10 फेब्रुवारी 2012 च्या सामायिक आदेशाद्वारे निकाली काढण्यात आली, आणि महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता 1966 च्या कलम 218 (2) अन्वये दिवाणी खटल्याच्या पर्यायी वैधानिक उपायाचा लाभ घेण्याचे आदेश पक्षकारांना देण्यात आले आणि या न्यायालयात गुंतवलेली 27,94,27,910/- रुपयांची रक्कम 30 जून 2012 पर्यंत मुदत ठेवीत कायम ठेवण्याचे निर्देश दिले.

12. 10 फेब्रुवारी 2012 च्या आदेशाविरुद्ध सह्याद्री व नवहिंद यांनी 2013 चा दिवाणी अपील क्रमांक 1840 व 2013 चा दिवाणी अपील क्रमांक 1841 असे सर्वोच्च न्यायालयात दाखल केले, ज्यास सर्वोच्च न्यायालयाने 28 मार्च 2016 च्या आदेशाद्वारे मान्यता दिली आणि 10 फेब्रुवारी 2012 रोजीचा आदेश रद्द करून संबंधित अधिकाऱ्यांना पतसंस्थांच्या पात्रतेसंदर्भात आदेशात केलेल्या निरीक्षणांच्या अनुषंगाने

रक्कम वितरित करण्याचे निर्देश दिले, ऊस (नियंत्रण) आदेश, 1966 अन्वये कामगार व ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांना देय असलेल्या थकबाकीबाबत कामगार व ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांकडून आधीच वितरित केलेली रक्कम वसूल केली जाणार नाही, असे स्पष्ट करण्यात आले आहे.

13. जमा रकमेतून मूळ रकमेवर देय असलेल्या कंत्राटी व्याजदरासह देय असलेल्या थकबाकीचा भरणा रजिस्ट्रीला करण्याचे निर्देश द्यावेत, यासाठी नवहिंद व सह्याद्री यांनी 2011 च्या रिट याचिका क्रमांक 8452 व 2011 च्या 8453 मध्ये 2016 मध्ये दिवाणी अर्ज क्रमांक 2604 व 2016 चे 2567 दाखल केले होते. विक्रीकरा अतिरिक्त आयुक्तांनीही दिवाणी अर्ज क्र. 1487 ऑफ 2017 व 1476 ऑफ 2017 जमा रकमेतून थकबाकी काढण्यासाठी नवहिंद व सह्याद्री यांनी दाखल केलेल्या दिवाणी दाखल केले.

14. 22 फेब्रुवारी 2017 च्या आदेशानुसार या न्यायालयाने जिल्हाधिकाऱ्यांना नवहिंद व सह्याद्रीला देय रक्कम निश्चित करण्याचे निर्देश दिले व सह्याद्रीला रु.15,18,35,000/- आणि नवहिंदला 25,80,76,000/- रुपये तसेच कंत्राटी व्याज अधिक दंडात्मक व्याज देय आहे. असा सविस्तर अहवाल एप्रिल 2017 मध्ये सादर करण्यात आला. दिवाणी अर्ज (मुद्रांक) चा क्रमांक 33923 ऑफ 2017 हा उत्तरदाता क्र.5, म्हणजेच तासगावकर शुगर मिल्स लि.ने, कंत्राटी व्याजदर लागू करून देय असलेल्या देयकांची मोजणी करणाऱ्या जिल्हाधिकाऱ्यांच्या अहवालावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले होते.

15. सर्व दिवाणी अर्जामध्ये 23 जानेवारी 2018 रोजी दिलेल्या सामायिक अंतरिम आदेशाद्वारे, या न्यायालयाने 28 मार्च 2016 च्या निर्णयात, उच्च न्यायालयाला, विक्रीकर विभाग आणि उत्तरदाता क्रमांक 5, तासगावकर शुगर मिल्स लिमिटेड यांच्या प्रतिस्पर्धी दाव्यांचा निर्णय घेण्यास परवानगी देणारे कोणतेही निर्देश दिलेले नाहीत असे निरीक्षण नोंदवले आणि विक्रीकरा विभागाच्या वतीने बाजू मांडणाऱ्या वकिलांची संमती नोंदविली आणि उत्तरदाता क्रमांक 5, की ते योग्य स्पष्टीकरणासाठी सर्वोच्च न्यायालयात अर्ज करतील याबद्दल विक्रीकर विभागाने आदेशाचे स्पष्टीकरण मागणार नसल्याचे सांगितले, तर उत्तरदाता क्रमांक 5 ने सादर केले की योग्य निर्देश / स्पष्टीकरणासाठी सर्वोच्च न्यायालयात अर्ज दाखल करण्यात आला होता. त्यानंतर उत्तरदाता क्रमांक 5 ने स्पष्टीकरणासाठी दाखल केलेला अर्ज, कार्यालयीन हरकती न काढल्यामुळे, फेटाळण्यात आल्याचे दिसून येते.

16. 11 जुलै 2022 च्या सामायिक आदेशान्वये सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार रक्कम वितरित करण्यासाठी संबंधित अधिकाऱ्यांकडे पक्षकारांची पाठवणी करून सर्व दिवाणी अर्ज निकाली काढण्यात आले आणि 27 फेब्रुवारी 2023 च्या आदेशाद्वारे या न्यायालयाने, या न्यायालयात जमा केलेली रक्कम जिल्हाधिकारी कोल्हापूर कार्यालयाकडे हस्तांतरित करण्याचे निर्देश दिले, जेणे करून सर्वोच्च न्यायालयाने 28 मार्च 2016 च्या आदेशान्वये दिलेल्या निर्देशानुसार त्याच वितरणा कोल्हापूर.

17. त्या अनुषंगाने, उत्तरदाता क्र.3 जिल्हाधिकाऱ्यांनी सुनावणी घेतली, व 31 मार्च 2023 रोजीच्या आक्षेपार्ह आदेशान्वये, सहाद्री रु.19,60,00,000/- व नवहिंद रु.34,16,00,000/- ला पात्र असून मूळ रकमेवर 15% वार्षिक कंत्राटी व्याज दर लागू करून ती रक्कम त्याच दिवशी वितरीत करण्यात आली आहे.

सादरीकरण:

18. साखर कारखान्याची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. कुंभकोणी, पतसंस्थांना व्याज देय आहे, यावर वाद घालत नाहीत, परंतु हे व्याज 2011 मध्ये या न्यायालयात ठेवीच्या तारखेपासून मुदत ठेवीवर मिळणारे व्याज असेल, यावर ते भर देतात. लिलावातून मिळालेली रक्कम न्यायालयात जमा केल्यावर कर्जाची परतफेड होते आणि त्यामुळे कर्जाची रक्कम वितरित केल्याच्या तारखेपासूनच कंत्राटी व्याजदर देय असेल, म्हणजेच 28 मार्च 2011 रोजी पासून या न्यायालयात जमा होण्याच्या तारखेपर्यंत म्हणजे 26 जून 2011 पर्यंत आणि त्यानंतर राष्ट्रीयकृत बँकेतील मुदत ठेवीवर प्रत्यक्षात मिळालेले व्याजच देय आहे. असे त्यांचे म्हणणे आहे.

19. सर्वोच्च न्यायालयाने 28 मार्च 2016 च्या निर्णयाद्वारे प्राधान्यक्रमाचा मुद्दा निकाली काढला असून उत्तरदाता क्रमांक 3-जिल्हाधिकाऱ्यांनी विचारात घेणे आवश्यक असलेल्या कंत्राटी व्याजदराचा क्रेडिट सोसायट्यांचा हक्क कायम ठेवला नाही, तसेच कंत्राटी व्याजदर लागू होईल की मुदत ठेवीवर मिळणारे प्रत्यक्ष व्याज, या मुद्द्यावर

कोणताही निष्कर्ष काढलेला नाही. कंत्राटी व्याजदर @ 15% दिल्याने पतसंस्थांवर अनजस्ट एनरिचमेंट परिणाम अन्याय झाला आहे, असे त्यांचे म्हणणे आहे. लवाद कायदा असो वा दिवाणी प्रक्रिया संहिता किंवा भूसंपादन कायदा असो, कायद्याच्या सर्व शाखांमध्ये अशी निश्चित भूमिका आहे की, न्यायालयात जमा केल्यावर व्याज बंद होईल. ते सादर करतात की दिवाणी प्रक्रिया संहिता, 1908 च्या आदेश XXI, नियम 1 (थोडक्यात, "सीपीसी") सारखी तत्त्वे सध्याच्या प्रकरणात लागू करावी लागतील आणि सीपीसीच्या ऑर्डर XXI, नियम 1 च्या उपनियम (4) मध्ये अशी तरतूद आहे की, जेथे रक्कम न्यायालयात जमा केली गेली आहे, तेथे व्याज देण्याची जबाबदारी संपुष्टात येईल. त्याला खालील निर्णयांचा आधार मिळतो:-

युनियन ऑफ इंडिया विरुद्ध एमपी ट्रेडिंग अँड इन्व्हेस्टमेंट आरएसी कॉर्पोरेशन.

लि.

एच.पी. गृहनिर्माण व नगरविकास प्राधिकरण विरुद्ध रणजितसिंग राणा

प्रेमनाथ कपूर विरुद्ध नॅशनल फर्टिलायझर्स कॉर्पोरेशन

इंडिया लि.

गुरप्रीत सिंग विरुद्ध भारत सरकार

रामसिंहिल इंडिया कन्स्ट्रक्शन्स प्रायव्हेट लिमिटेड विरुद्ध भारत सरकार

20. ऊस उत्पादकांची बाजू मांडणारे अभ्यासू वकील श्री. पाटील कुंभकोणी यांचे म्हणणे मान्य करतात आणि युक्तीवादाला पुरक जोडतात की , पतसंस्थांनी रक्कम वाटपासाठी जिल्हाधिकाऱ्यांकडे जाण्याऐवजी या न्यायालयात दिवाणी अर्ज दाखल केल्याने पतसंस्थांना उशीर झाल्याचे कारण देत राहिले. 10 फेब्रुवारी 2012 च्या आदेशाला सर्वोच्च न्यायालयात आव्हान देताना क्रेडिट सोसायटीनेच ही रक्कम गुंतवून ठेवण्याची विनंती केली होती, त्यामुळे पतसंस्थांनी कोणतीही तक्रार करता येणार नाही, असे त्यांचे म्हणणे आहे. उत्तरदाता क्र.3- जिल्हाधिकाऱ्यांच्या आदेशात ऊस उत्पादकांना वाटपाचा विषय नाही आणि संपूर्ण रक्कम पतसंस्थाना वितरित केली आहे, असे त्यांचे म्हणणे आहे. 4 महिन्यांच्या कालावधीत क्रेडिट सोसायटीचे थकीत कर्ज कर्जाच्या रकमेपेक्षा जास्त रक्कमेने या न्यायालयात जमा झाली, असे त्यांचे म्हणणे आहे. या न्यायालयाने दिलेले आदेश पतसंस्थांसाठी प्रतिकूल असून, 2016 मध्येच सर्वोच्च न्यायालयाने पतसंस्थांच्या थकबाकीला इतर थकबाकीपेक्षा प्राधान्य दिले होते, असे त्यांचे म्हणणे आहे.

21. याउलट, पतसंस्थांच्या वतीने श्री पटवर्धन, श्री पाटील यांच्या युक्तीवादाला प्रत्युत्तर देताना म्हणाले की, शेवटी सर्व आदेश सर्वोच्च न्यायालयाने रद्द केले असल्यामुळे त्यांच्या बाजूने कोणतेही आदेश दिले गेले नाहीत, असे म्हणता येणार नाही ते सादर करतात की, तो उत्तरदाता क्र.5, मेसर्स तासगावकर शुगर मिल्स लिमिटेड होते, जे साखर कारखान्याचे भाडेकरू होते आणि त्यांनी कर्ज घेतले होते आणि ऊस उत्पादकांना

पैसे देण्यास टाळाटाळ केली होती, ज्यामुळे वसुली प्रमाणपत्र देण्यात आले आणि त्यानंतर लिलाव करण्यात आला. तारण साखर विक्रीतून मिळालेली रक्कमच उच्च न्यायालयात आली आणि उर्वरित रक्कम ऊस उत्पादक व कामगारांना देण्यात आली, त्यामुळे ऊस उत्पादकांना तक्रारीचे कारण नाही, असे त्यांचे म्हणणे आहे. या आदेशानुसार, जिल्हाधिकाऱ्यांनी क्रेडिट सोसायटीने दाखल केलेल्या दिवाणी अर्जात अहवाल सादर करून कंत्राटी व्याजदर लागू केला होता, त्या अहवालाला कोणत्याही पक्षाने आव्हान दिलेले नाही. ते सादर करतात की, सध्याच्या याचिकांना रेस ज्यूडीकेय तत्व लागू होते कारण उत्तरदाता क्रमांक 5 मेसर्स तासगावकर शुगर मिल्स लिमिटेडने 2017 चा दिवाणी अर्ज (मुद्रांक) क्र.33923 दाखल करून पतसंस्थेच्या कंत्राटी व्याजदराच्या हक्काला आव्हान दिले होते. ते म्हणतात की, या दिवाणी अर्जामध्ये या न्यायालयाने 23 जानेवारी 2018 च्या आदेशाद्वारे पक्षकारांना स्पष्टीकरणासाठी सर्वोच्च न्यायालयात जाण्याचे निर्देश दिले जे विक्रीकर विभागाने केले नाही आणि उत्तरदाता क्रमांक 5 ने जरी दिवाणी अर्ज दाखल केला असला तरी तो अर्ज न चालविल्यामुळे फेटाळण्यात आला. 12 जून 2017 रोजीच्या पत्रात उत्तरदाता क्रमांक 5 च्या कबुलीने पतसंस्थांचा कंत्राटी व्याजदराचा हक्क निश्चित झाला आहे, पत्राबदारे पतसंस्था कंत्राटी व्याजदरास पात्र आहेत हे मान्य करणे आणि कर्जाच्या रकमेचे समाधान मागणे असे त्यांचे म्हणणे आहे. साखर कारखाना आणि उत्तरदाता क्रमांक 5 यांच्यात झालेल्या

भाडेकरारानुसार, उत्तरदाता क्रमांक 5 ने उत्पादित केलेली साखर, उत्तरदाता क्रमांक 5 च्या मालकीची होती जी साखरेची विल्हेवाट लावण्यास पात्र होती , आणि जिल्हाधिकाऱ्यांच्या आदेशाला आव्हान देण्यासाठी याचिकाकर्त्याच्या 'लोकस' ला आव्हान देईल. सीपीसीच्या कलम 34 मधील तरतुदीनुसार कंत्राटी दराने व्याज देण्याची तरतूद आहे.

22. पी.एस.एल. रामनाथन चेट्टीयार विरुद्ध ओ.आर.एम.पी.आर.एम.रामनाथन चेट्टीयार या खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा आधार घेत , ही रक्कम आदेशाच्या अंमलबजावणीत अनामत रक्कम नसल्यामुळे सीपीसीच्या आदेश XXI, नियम 1 मधील तरतुदींवर ठेवलेली अवलंबूनता चुकीची आहे, असे ते पुढे नमूद करतात, जे पुढे दिल्ली उच्च न्यायालयाने व या न्यायालयाने डीडीए विरुद्ध पॅरागॉन कन्स्ट्रक्शन (इंडिया) प्रा. लिमिटेड आणि वॉल्टर बाऊ एजी (आयएल) विरुद्ध ग्रेटर मुंबई महानगरपालिका मध्ये विसंबून ठेवले आहे.

23. त्यावर उत्तर देताना श्री कुंभकोणी म्हणाले की, भूसंपादन प्रकरणात गुरप्रीत सिंग (सुप्रा) प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाच्या घटनापीठाने दिलेला निर्णय, अलाहाबाद उच्च न्यायालयाने अमतुल हबीब विरुद्ध मोहम्मद युसूफ या खटल्यात घेतलेल्या मताला मान्यता देतो, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे की, जेथे निर्णय कर्जदाराने न्यायालयात डिक्रीच्या समाधाना करीता असतील. तर संपूर्ण रक्कम जमा केली नाही तरीही, भरलेल्या

रकमेच्या प्रमाणात डिक्रीवरील व्याज देय तारखेपासून बंद होईल. **चेट्टीयार** (सुप्रा) प्रकरणात घेतलेला निर्णय, तामिळनाडू कृषी मदत कायदा, 1938 च्या संदर्भात होता आणि म्हणूनच तो वेगळा आहे, असे त्यांचे म्हणणे आहे.

24. श्री पाटील यांनी आपल्या उत्तरात म्हटले आहे की, दिवाणी अर्जात, पक्षकारांना 23 जानेवारी 2018 च्या निर्णयाने, रोजी च्या निर्णयाने, सर्वोच्च न्यायालयाकडून स्पष्टीकरण मागविण्याचा आदेश देण्यात आला असल्याने रेस ज्युडिकेटाचे तत्त्व लागू करण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही.

25. उत्तरदाता क्रमांक 5 चे विद्वान वकील श्री. कपाडिया, याचिकाकर्त्याचे समर्थन करतात आणि कंत्राटी व्याज दरास पात्र असलेल्या पतसंस्थांना उत्तरदाता क्रमांक 5 च्या वतीने कोणताही कबूली नाकारतात.

कारणे आणि विश्लेषण:

26. विचाराधीन मुद्द्याचे उत्तर म्हणजे या न्यायालयात लिलावाची रक्कम जमा करणे म्हणजे पतसंस्थांचे कर्ज फेडणे आहे की नाही, यावर अवलंबून आहे. जर उत्तर होकारार्थी असेल तर सीपीसीच्या आदेश XXI च्या नियम 1 च्या उपनियम (4) सारखी तत्त्वे लागू होतील आणि ठेवीच्या तारखेपासून कंत्राटी दराने व्याज थांबेल.

27. सीपीसीचा आदेश XXI हुकूम आणि आदेशांच्या अंमलबजावणीवर नियंत्रण ठेवतो आणि नियम 1 डिक्रीअंतर्गत पैसे देण्याच्या विविध पद्धती निर्धारित करतो आणि

त्यातील एक पद्धत म्हणजे न्यायालयात जमा करणे. आदेश XXI च्या नियम 1 च्या उपनियम (4) मध्ये, उपनियम (2) मध्ये नमूद केलेल्या नोटीसच्या सेवेच्या तारखेपासून न्यायालयात जमा केलेल्या रकमेवरील व्याज थांबविण्याची तरतूद आहे. ऑर्डर XXI च्या नियम 1 मध्ये असे म्हटले आहे:

1. डिक्रीनुसार पैसे देण्याची पद्धत.(1) डिक्रीनुसार देय असलेले सर्व पैसे खालीलप्रमाणे दिले जातील, उदा:-

(a) ज्या न्यायालयाचे कर्तव्य आदेशाची अंमलबजावणी करणे आहे, त्या न्यायालयात जमा करून किंवा टपाल मनी ऑर्डरद्वारे किंवा बँकेद्वारे त्या न्यायालयात पाठविणे; किंवा

(b) कोर्टाबाहेर, डिक्रीधारकाला पोस्टल मनीऑर्डरद्वारे किंवा बँकेद्वारे किंवा इतर कोणत्याही मार्गाने ज्यामध्ये देयके लेखी स्वरूपात दर्शविली जातात; किंवा

(c) अन्यथा, ज्या न्यायालयाने आदेश दिला आहे, तसे निर्देश देतात.

2. उपनियम (1) च्या खंड (अ) किंवा खंड (क) अन्वये
कोणतीही देयके दिल्यास निर्णय-कर्जदार त्याची नोटीस न्यायालयामार्फत किंवा थेट नोंदणीकृत पोस्टाद्वारे, देय पावतीद्वारे डिक्रीधारकास देईल.

3. उपनियम (1) च्या खंड (अ) किंवा खंड (ब) अन्वये

टपाल मनीऑर्डरद्वारे किंवा बँकेमार्फत पैसे भरल्यास मनी ऑर्डर किंवा बँकेमार्फत देयके, जसे असेल तसे खालील तपशील अचूकपणे नमूद करतील, उदा:-

- a मूळ खटल्याचा क्रमांक;
- b पक्षकारांची नावे किंवा जिथे दोनपेक्षा जास्त वादी किंवा दोनपेक्षा जास्त उत्तरदाता आहेत, जसे प्रकरण असेल, पहिल्या दोन वादी आणि पहिल्या दोन प्रतिवादींची नावे;
- c पाठविलेल्या पैशाचे समायोजन कसे करायचे, म्हणजे ते मुद्दल, व्याज किंवा खर्चापोटी असो;
- d न्यायालयात अंमलबजावणी खटल्याचा क्रमांक, जिथे असे प्रकरण प्रलंबित आहे; आणि
- e देयकाचे नाव व पत्ता.

4. उपनियम (1) च्या खंड (अ) किंवा खंड (क) अन्वये

भरलेल्या कोणत्याही रकमेवर, व्याज असल्यास, उपनियम (2) मध्ये नमूद केलेल्या नोटीसच्या सेवेच्या तारखेपासून बंद होईल.

5. उपनियम (1) च्या खंड (ब) अन्वये भरलेल्या कोणत्याही

रकमेवर, व्याज, जर काही असेल तर, अशा देयकाच्या तारखेपासून बंद होईल:

परंतु डिक्रीधारकाने पोस्टल मनी ऑर्डर स्वीकारण्यास किंवा बँकेमार्फत पेमेंट करण्यास नकार दिल्यास ज्या तारखेला त्याला पैसे दिले गेले त्या तारखेपासून व्याज बंद होईल किंवा जेथे तो पोस्टल मनी ऑर्डर स्वीकारण्यास किंवा बँकेद्वारे पेमेंट करण्यास टाळाटाळ करेल, त्या तारखेपासून टपाल अधिकाऱ्यांच्या सामान्य कामकाजादरम्यान त्याला पैसे दिले गेले असतील त्या तारखेपासून व्याज बंद होईल किंवा बँक, जसे असेल तसे.

28. उपनियम (4) नुसार, डिक्रीअंतर्गत देय रकमेवर व्याज देण्याची जबाबदारी निर्णय कर्जदाराने न्यायालयात पैसे जमा केल्यावर संपुष्टात येते, जी डिक्रीअंतर्गत पैसे भरण्याच्या मार्गांपैकी एक आहे. डिक्रीधारकाला जमा केलेली रक्कम काढता यावी या हेतूने उपनियम (2) अन्वये नोटीस बजावण्याचा उद्देश आहे. न्यायालयात ठेव कर्ज फेडण्यासाठी देयक म्हणून पात्र होण्यासाठी, योग्य प्रकारे निर्णय घेतलेले कर्ज असणे आवश्यक आहे, ज्यानिर्वहनात, ठेव केली जाते, जरी कार्यवाहीने डिक्रीधारकाच्या निर्णयाच्या रकमेच्या हक्काला आव्हान दिले असले तरीही. अशा परिस्थितीत, कर्ज फेडण्यासाठी पैसे जमा केले गेले असतील, आणि डिक्रीधारकाला पैसे काढण्यासाठी उपलब्ध करून दिले गेले असतील, तेव्हा ठेवीच्या तारखेपासून व्याज आकारणे बंद होईल.

29. याउलट, सध्याच्या खटल्यात तारण ठेवलेल्या साखरेचा लिलाव कर्जवसुलीसाठी पतसंस्थांच्या सांगण्यावरून झाला नसून, तो ऊस उत्पादकांच्या थकबाकीवसुलीसाठी

साखर आयुक्तांनी जारी केलेल्या वसुली प्रमाणपत्राच्या अंमलबजावणीचा परिणाम होता. नवहिंद आणि सह्याद्रीला देय असलेल्या रकमेचा निर्णय कोणत्याही फोरममध्ये घेण्यात आला नाही आणि देय आणि देण्यास योग्य रकमेचा कोणताही हुकूम किंवा अवार्ड नव्हता. लिलावामुळे आपली सुरक्षा धोक्यात येऊ नये म्हणून पतसंस्थांनी तारण ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावाला या न्यायालयात आव्हान दिले. तारण ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावाची रक्कम जमा करण्याचे आदेश ज्या परिस्थितीत देण्यात आले होते, त्या परिस्थितीत लिलाव कोणत्या आक्षेपावर होणार होता आणि लिलावाच्या प्रक्रियेत निर्माण झालेला अडथळा दूर करण्यासाठी या न्यायालयाने 22 जून 2011 च्या आदेशाद्वारे लिलावाची रक्कम या न्यायालयात जमा करण्याचे निर्देश देऊन, लिलाव सुरू ठेवण्यास परवानगी दिली.

30. पतसंस्थांचा हक्क ठरविण्याचे निर्देश देऊन 12 ऑगस्ट 2011 च्या आदेशान्वये या याचिका निकाली काढण्यात आल्या. लिलावानंतरची अनामत रक्कम पतसंस्थांना देण्यात आली नाही आणि उलट, लिलावाच्या रकमेवरील पतसंस्थांचा हक्क, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या निर्णयावर सोपविण्यात आला. लिलावाच्या रकमेवर पतसंस्थांचा हक्क, अद्याप पूर्वनियोजित अवस्थेत होता आणि त्यावर निर्णय होणे बाकी होते आणि थकबाकीदारांनी मान्य केले नव्हते, तेव्हा माझ्या मते, या न्यायालयात लिलावाची रक्कम

जमा करणे हे स्पष्टपणे पैसे सुरक्षित करण्याच्या हेतूने आहे जर, हक्क प्रस्थापित झाल्यास आणि लिलाव निर्विघ्नपणे चालू राहील याची खात्री करण्याच्या हेतूने होते.

31. जिल्हाधिकाऱ्यांच्या 20 सप्टेंबर 2011 च्या आदेशाने पतसंस्थांचा दावा फेटाळण्यात आला आणि सर्वोच्च न्यायालयाने 28 मार्च 2016 रोजी दिलेल्या निर्णयामुळे, सुमारे पाच वर्षे उलटून गेल्यानंतरच, ऊस उत्पादक व कामगारांच्या थकबाकीपेक्षा पतसंस्थांच्या थकबाकीचे प्राधान्य कायम ठेवण्यात आले. सर्वोच्च न्यायालयाने 28 मार्च 2016 च्या आदेशाद्वारे परिच्छेद क्रमांक 14 मध्ये खालीलप्रमाणे निकाल दिला:

"14. कारणांमुळे, वर चर्चा केल्याप्रमाणे, दोन्ही अपील मंजूर होण्यास पात्र आहेत. त्यानुसार, अपील मंजूर केले जातात. 2011 च्या रिट याचिका क्रमांक 8452 आणि 2011 च्या 8453 मध्ये दिलेला 10.2.2012 रोजीचा निकाल व आदेश रद्द बातल ठरवला जातो. ऊस (नियंत्रण) आदेश, 1966 अन्वये कामगार व ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांना देय असलेल्या थकबाकीपेक्षा अर्जदारांच्या हक्काबाबत वरील निरीक्षणांच्या अनुषंगाने ही रक्कम वितरित करण्याचे निर्देश आम्ही संबंधित अधिकाऱ्यांना देतो. मात्र, आधीच वितरित केलेली रक्कम कामगार व ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांकडून वसूल केली जाणार नाही, असे आम्ही स्पष्ट करतो. खर्चाबाबत कोणतेही आदेश दिले जाणार नाहीत."

32. सर्वोच्च न्यायालयाने ही रक्कम वितरित करण्याचे आदेश अधिकाऱ्यांना देऊनही वाटप झाले नाही आणि पतसंस्थांना पुन्हा एकदा दिवाणी अर्ज दाखल करून कर्जवाटपात दिलासा मिळावा म्हणून या न्यायालयात धाव घ्यावी लागली, कारण ही रक्कम या न्यायालयात पडून असल्याने, ती रास्त होती. 2017 च्या दिवाणी अर्ज क्रमांक 1476 द्वारे कंत्राटी व्याज दराच्या अर्जावर आक्षेप घेत वैधानिक अधिकारी आणि उत्तरदाता क्रमांक 5 यांनी पैसे काढून घेण्याच्या अर्जांना विरोध केला. विरोधकांनी केलेले दावे लक्षात घेता, सशर्त ही रक्कम काढून घेण्याच्या कोणत्याही अर्जाला परवानगी देण्यात आली नाही आणि 11 जुलै 2022 च्या आदेशाद्वारे, पक्षकारांना रक्कम वाटपासाठी संबंधित प्राधिकरणाकडे जाण्याचे आदेश देऊन, अर्ज निकाली काढण्यात आले, ज्यामुळे 31 मार्च 2023 रोजीचा आक्षेपार्ह आदेश पारित करण्यात आला. याचा निव्वळ परिणाम असा झाला की, लिलावाची रक्कम या न्यायालयात जमा झाल्याच्या तारखेपासून म्हणजे 22 जून 2011 पासून, जिल्हाधिकाऱ्यांच्या 31 मार्च 2023 च्या आदेशापर्यंत, पतसंस्था त्यांच्या देय रकमेच्या लाभापासून वंचित राहिल्या.

33. पी.एस.एल. रामनाथन चेट्टीयार (सुप्रा) प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने परिच्छेद क्रमांक 12 व 13 मध्ये खालीलप्रमाणे म्हटले आहे :

"12. तत्त्वतः आपल्याला असे दिसते की, निर्णय-कर्जदाराने हुकुमाच्या अंमलबजावणीला स्थगिती घेवून शांतता स्थापन करण्यासाठी आणि डिक्रीधारक सुरक्षा प्रदान करून ती रक्कम काढू

शकतो त्यामुळे न्यायालयात रक्कम जमा केल्याची वस्तुस्थिती, डिक्रीधारकाला त्या रकमेचे मालकी हक्क देत नाही. त्याला आवडेल तर तो ऑर्डरनुसार पैसे काढू शकतो, परंतु जोपर्यंत तो तसे करत नाही, तोपर्यंत न्यायालयाने परवानगी दिल्यास आणि अपील हरल्यावर समाधान म्हणून सीपीसीच्या आदेश 21 नियम 1 नुसार हूकूमनाम्याची पूर्तता म्हणून ही रक्कम न्यायालयात ठेवल्यास निर्णय-कर्जदाराला स्थावर मालमत्तेची इतर तारण देऊन ते बाहेर काढण्यापासून रोखता येणार नाही.

“ 13. या खटल्याप्रमाणे न्यायालयात पैसे जमा करण्याचा खरा परिणाम म्हणजे अपीलाचा निपटारा होईपर्यंत पैसे पक्षकारांच्या आवाक्याबाहेर ठेवणे. डिक्री-धारक केवळ सुरक्षा सादर केल्यावर ते बाहेर काढू शकतो याचा अर्थ असा आहे की देयक डिक्रीच्या समाधानात नाही आणि अपीलात यश मिळाल्यास निर्णय - कर्जदाराकडून सुरक्षेवर कारवाई केली जाऊ शकते. त्याचा निर्णय होईपर्यंत तो निर्णय-कर्जदाराच्या आवाक्याबाहेरचा होता.”

34. तामिळनाडू कृषी मदत कायदा, 1938 मधील तरतुदीनुसार डिक्री कमी करता येईल का आणि हा निर्णय सीपीसी 1976 मध्ये च्या दुरुस्तीपूर्वीचा असल्यामुळे, या संदर्भात दिलेला निकाल असला, तरी आदेशा XXI च्या नियम 1 अन्वये देयक दिले होते की नाही याचा विचार करण्यासाठी ही तत्त्वे पूर्णपणे लागू आहेत. चेट्टीयार (सुप्रा) मध्ये नमूद केलेल्या तत्त्वाचे अनुसरण सर्वोच्च न्यायालयाने दिल्ली विकास प्राधिकरण विरुद्ध भाई सरदार सिंग अँड सन्स, जिथे लवादाच्या निर्णयाने मूळ रकमेवर व्याज @ 18%

मंजूर केले. आणि अपिलीय न्यायालयासमोर झालेल्या सुनावणीदरम्यान, निर्णय-कर्जदाराला अवार्ड अंतर्गत संपूर्ण रक्कम व्याजासह जमा करण्याचे निर्देश देण्यात आले, जे जमा करण्यात आले. हरकती फेटाळल्यानंतर पैसे काढून घेण्याचा अर्ज मंजूर करण्यात आला. सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, निर्णय-कर्जदाराने केलेली ठेव सीपीसीच्या आदेश XXI च्या नियम 1 नुसार देयक मानली जाऊ शकत नाही आणि परिच्छेद 20 मध्ये खालीलप्रमाणे म्हटले आहे:

" 20. जेव्हा आपण सध्याच्या खटल्याच्या वस्तुस्थितीकडे वळतो, तेव्हा आपल्या मनात कोणतीही शंका नाही की अपीलकर्त्याने 20 मे 2002 च्या आदेशात नोंदविल्याप्रमाणे 58,80,380/- रुपये भरणे हे संहितेच्या आदेश XXI च्या नियम 1 नुसार देयक मानले जाऊ शकत नाही कारण ही रक्कम न्यायालयात जमा केली गेली होती, परंतु उत्तरदाता ला अर्ज करूनही परवानगी देण्यात आली नाही आणि त्यांचा अर्ज असून ही काढून घेण्याची परवानगी देण्यात आली नाही. पी.एस.एल. रामनाथन चेट्टीयार (सुप्रा) प्रकरणात या न्यायालयाच्या निर्णयावर उच्च न्यायालयाने ह्या हद्दीपर्यंत विश्वास ठेवणे योग्य आहे, ज्यात तो खालीलप्रमाणे म्हटले आहे:

"12. तत्त्वतः आपल्याला असे दिसते की, निर्णय-कर्जदाराने हुकुमाच्या अंमलबजावणीला स्थगिती देऊन शांतता प्रस्थापीत करण्यासाठी न्यायालयात रक्कम जमा केल्याची व डिक्रीधारकाला अटीनुसार काढून घेण्याची, वस्तुस्थिती डिक्रीधारकाला त्या रकमेचे मालकी हक्क देत

नाही. त्याला आवडत असेल तर ऑर्डरनुसार पैसे बाहेर काढू शकतो; परंतु जोपर्यंत तो तसे करत नाही, तोपर्यंत न्यायालयाने परवानगी दिल्यास आणि अपील हरल्यावर डिक्रीच्या समाधानासाठी आदेश 21 नियम 1 सीपीसीच्या अनुषंगाने ही रक्कम न्यायालयात ठेवल्यास निर्णयकर्त्याला स्थावर मालमत्तेची इतर सुरक्षा, म्हणजे स्थावर मालमत्तेची रक्कम काढून घेण्यापासून रोखता येणार नाही.

13. या खटल्याप्रमाणे न्यायालयात पैसे जमा करण्याचा खरा परिणाम म्हणजे अपीलाचा निपटारा होईपर्यंत पैसे पक्षकारांच्या आवाक्याबाहेर ठेवणे. डिक्री-धारक केवळ सुरक्षा सादर केल्यावर ते बाहेर काढू शकतो याचा अर्थ असा आहे की देयक डिक्रीच्या समाधानात नाही आणि अपीलात यश मिळाल्यास निर्णय-कर्जदाराकडून सुरक्षेवर कारवाई केली जाऊ शकते. त्याचा निर्णय होईपर्यंत तो निर्णय-कर्जदाराच्या आवाक्याबाहेरचा होता.”

35. नेपा लिमिटेड मार्फत वरिष्ठ व्यवस्थापक (कायदेशीर) विरुद्ध मनोजकुमार अग्रवाल मध्ये डिक्रीधारकाने काढलेल्या रकमेतून देय असलेले व्याज माफ करून निव्वळ मुद्दल रकमेवर अपील किंवा व्याजाचा निर्णय होईपर्यंत अवार्ड नुसार व्याज देण्यासंदर्भात वाद होता. सर्वोच्च न्यायालयाने परिच्छेद 14 मध्ये नमूद केले आहे की, जेव्हा जमा केलेली रक्कम काढली जाते आणि डिक्रीधारकाच्या खात्यात जमा होते, तेव्हा निर्णय-कर्जदाराने

नोटीस बजावण्यात अपयशी ठरल्यानंतरही तो जमा रकमेवर व्याजास पात्र नाही . सर्वोच्च न्यायालयाने त्या प्रकरणातील वस्तुस्थितीच्या युक्तिवादाचे समर्थन केले आणि परिच्छेद 24 मध्ये खालीलप्रमाणे म्हटले:

24. 7,78,280// रुपये भरणे सशर्त असल्याने अपीलकर्त्याने अधिनियम, 1996 च्या कलम 37 अन्वये अपीलात यश मिळवले असेल तर उत्तरदाता ला ही रक्कम परत करण्याचे बंधन असेल, असे उत्तरदाता चे म्हणणे आहे. हा युक्तिवाद प्रभावित करत नाही, कारण जर अपीलकर्ता त्यांच्या अपीलात यशस्वी झाला असता, तर भरलेली संपूर्ण रक्कम परत केली गेली असती. हे प्रतिज्ञापत्र दबावाखाली नव्हते आणि उत्तरदाता ने 7,78,280/- रुपयांची रक्कम परत केली नाही तरच ती कार्यान्वित करायची होती. उत्तरदात्याने स्पष्टपणे या पैशांचा वापर आणि वापर केला होता. उत्तरदात्याला दिलेल्या पैशांवर अपीलकर्त्याचा कोणताही अधिकार नव्हता, जो त्याला हव्या त्या पद्धतीने आणि मार्गाने त्याचा वापर करू शकतो. कोणतेही शुल्क आकारण्यात आले नाही. पैसे फसवे आहेत आणि उत्तरदात्याकडे उपलब्ध असलेल्या इतर रकमेत मिसळले गेले

असते. भरपाईच्या अधिकारामुळे देयक सशर्त होणार नाही. व्याजाची व्याख्या न्यायशास्त्रीयदृष्ट्या अशी केली गेली आहे की ज्या व्यक्तीला ते देय आहे त्या व्यक्तीला उधार घेतलेल्या किंवा टिकवून ठेवलेल्या किंवा न भरलेल्या पैशासाठी दिलेली किंमत, सामान्यतः एका वर्षातील रकमेची टक्केवारी म्हणून व्यक्त केली जाते. हे कायद्याने मंजूर केलेल्या किंवा पक्षकारांनी निश्चित केलेल्या नुकसान भरपाईच्या स्वरूपात आहे, त्याच्या थोपोवण्यासाठी वापरण्यासाठी किंवा सहनशीलता किंवा हानीसाठी. सध्याच्या प्रकरणाच्या संदर्भात, व्याज हे अपीलकर्त्याने उत्तरदात्याला देय नुकसान भरपाई असेल, जे उत्तरदाता, पैशाचा वापर टिकवून ठेवण्यासाठी किंवा पैस्यापासून वंचित ठेवण्यासाठी. त्यामुळे एकदा उत्तरदात्याला पैसे दिले की, पैशाचा वापर न केल्यास नुकसान भरपाई म्हणून व्याज मिळणार नाही.

36. कर्जफेडीत जमा झालेल्या रकमेवर, डिक्रीधारकाच्या हक्कावर कोणतेही बंधन नसणे आणि ते डिक्रीधारकाला उपलब्ध करून देणे, यामुळे फरक पडतो. या न्यायालयात जमा झालेली रक्कम क्रेडिट सोसायट्यांच्या दाव्यालाच विरोध करून त्यांच्या

आवाक्याबाहेर असली, तरी कर्ज बुडविल्याचे मानून कराराच्या जबाबदाऱ्या पूर्ण झाल्या पाहिजेत, या समतेच्या तत्वांचे उल्लंघन होते. पतसंस्थांचे कर्ज थकीत आहे, ज्या कर्जावर कंत्राटी व्यवस्थेनुसार दराने व्याज दिले जाते. तारण ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावातून मिळालेली रक्कम सन 2011 मध्ये ठेवीच्या तारखेपासून पतसंस्थांच्या आवाक्याबाहेर होती आणि जमा झालेल्या लिलावाच्या रकमेतील मालकी कधीही पतसंस्थांना मिळाली नाही. या न्यायालयात ठेवी कर्ज बुडविण्याच्या हेतूने नव्हती, तर पतसंस्थांनी नव्हे, तर तृतीय पक्षाने केलेल्या लिलावानुसार कर्ज सुरक्षित ठेवण्याच्या, या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशामुळे होती. सध्याच्या प्रकरणात, असे म्हणता येणार नाही की सीपीसीच्या आदेश XXI, नियम 1 अंतर्गत न्यायालयात केलेली ठेव आणि ठेव, यांच्यातील फरक पध्दतीपेक्षा स्वरूपाचा आहे, कारण पैसे काढण्याच्या अधिकारावर फेटर्स ठेवण्यात आले होते आणि ठेव बिनशर्त ठेव नव्हती.

37. थकित रक्कम काढण्यासाठी पतसंस्थांची निष्क्रियता वस्तुस्थितीतून दिसून येत नसल्याने, करारानुसार व्याज सुरूच राहणार आहे. परतफेडीसाठी मुदतीत रक्कम जमा झाली तरी ती पतसंस्थांना वितरित करण्यात आली नाही. कंत्राटी जबाबदाऱ्या अपूर्ण राहिल्यामुळे, पतसंस्था देयके प्राप्त झाल्याच्या तारखेपर्यंत कंत्राटी व्याजदरास पात्र आहेत.

38. जिल्हाधिकाऱ्यांनी 31 मार्च 2023 च्या आदेशान्वये कंत्राटी व्याजदराची मोजणी करून पतसंस्थांना देयके देण्याचे निर्देश दिले. कंत्राटी व्याजदर लागू करण्यासाठी घेण्यात आलेल्या आक्षेपावर जिल्हाधिकाऱ्यांनी कोणताही विचार केला नाही, असा युक्तिवाद केला जात असला, तरी सर्वसाधारणपणे रिमांड योग्य ठरली असती. मात्र, या न्यायालयात पक्षकारांचे सविस्तर म्हणणे ऐकून घेण्यात आल्याने, या प्रकरणाचा निर्णय या न्यायालयाकडून घेतला जातो, कारण या प्रकरणातील विचित्र वस्तुस्थितीनुसार हे प्रकरण नव्याने विचार करण्यासाठी जिल्हाधिकाऱ्यांकडे सोपवून खटला वाढवू नये.

39. श्री कुंभकोणी यांनी भारत सरकार विरुद्ध एम.पी.ट्रेडिंग अँड इन्व्हेस्टमेंट आरएसी कॉर्पोरेशन लिमिटेड मध्ये उद्भूत केलेल्या निर्णयांचा विचार केला. सर्वोच्च न्यायालयाच्या दोन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने एच. पी. गृहनिर्माण व नागरी विकास प्राधिकरण विरुद्ध रणजितसिंग राणा (सुप्रा) या खटल्यातील निकालाचे अनुसरण करून असे म्हटले आहे की, लवाद आणि सामंजस्य कायदा, 1996 च्या कलम 31 (7) (ब) च्या संदर्भात लवाद कायद्याच्या कलम 31 च्या उपखंड (ब) मध्ये "देयक" या शब्दाचा अर्थ अवार्डमुळे उद्भवणारी जबाबदारी नष्ट करणे आणि ठेव म्हणून अवार्डचे समाधान दर्शविणारा आहे. जेणेकरून अवार्डची रक्कम न्यायालयात जमा होईल, ज्याचा अर्थ हुकूमधारकाच्या क्रेडिटला पैसे देण्यापलीकडे काहीच नाही. सर्वोच्च न्यायालय ही रक्कम न्यायालयात जमा होणे याची तुलना देयकाच्या तारखेशी केली जाऊ शकते. का, याबाबत विचार करत

होते. सर्वोच्च न्यायालयाने 'पेमेंट' या शब्दाचा वेगवेगळ्या संदर्भात वेगळा अर्थ असू शकतो, असे म्हटले आहे, परंतु लवाद कायद्याच्या कलम 37 च्या संदर्भात सर्वोच्च न्यायालयाने त्याचा अर्थ दायित्व संपणे असा केला आहे. त्या खटल्याच्या वस्तुस्थितीत, अवार्डच्या रकमेच्या समाधानासाठी ही रक्कम न्यायालयात जमा करण्यात आली होती आणि म्हणूनच, सर्वोच्च न्यायालयाने लवाद कायद्याच्या कलम 31 (7) (बी) नुसार ही रक्कम "देयक" असल्याचे म्हटले होते.

40. प्रेमनाथ कपूर आणि अन्य विरुद्ध नॅशनल फर्टिलायझर्स कॉर्पोरेशन ऑफ इंडीया ली. आणि इतर (सुप्रा) भूसंपादन कायदा, 1894 (थोडक्यात, "भूसंपादन कायदा") अन्वये व्याज भरण्याची राज्याची जबाबदारी केव्हा संपते या मुद्द्यावर सर्वोच्च न्यायालय विचार करित होते. सर्वोच्च न्यायालयाने भूसंपादन कायद्यातील विविध तरतुदींचा विचार केला आणि भूसंपादन कायद्याच्या कलम 34 ची नोंद घेतल्यानंतर असे म्हटले की, या तरतुदीमुळे भूसंपादन कायद्याच्या कलम 23 अन्वये निश्चित केलेल्या नुकसान भरपाईच्या रकमेवर ताबा घेतल्याच्या तारखेपासून ते कलम 18 अन्वये ज्या बँकेत पैसे भरण्याच्या किंवा जमा करण्याच्या तारखेपर्यंत, कलम 34 अन्वये व्याजासह व्याज देण्याची जबाबदारी आहे. हा निर्णय याचिकाकर्त्यांच्या केसला मदत करत नाही, कारण या प्रकरणातील डिपॉझिट दायित्व शमविण्याच्या हेतूने नव्हते.

41. गुरप्रीत सिंग विरुद्ध भारत सरकार (सुप्रा) प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाचे घटनापीठ मनी डिक्रीच्या अंमलबजावणीतील विनियोगाच्या नियमांच्या मुद्द्यावर आणि भूसंपादन कायद्यांतर्गत डिक्रीमधील प्रकरणात नियम समान आहे की नाही या मुद्द्यावर विचार करत होते. त्या अनुषंगाने, घटनापीठाने सीपीसीचा नियम XXI, नियम 1 व त्यातील तरतुदींचा विचार केला, आणि असे म्हटले आहे की, जर निर्णय-कर्जदाराने, डिक्रीच्या समाधानासाठी न्यायालयात पैसे भरले तर, डिक्रीवरील व्याज देय तारखेपासून बंद होईल. लिलावाच्या रकमेची न्यायालयात जमा झालेली रक्कम ही सीपीसीच्या आदेश XXI, नियम 1 अन्वये निर्णय-कर्जदाराची ठेव नव्हती, असे मी आधीच म्हटले असल्याने, याचिकाकर्त्यांना या निर्णयाचा कोणताही फायदा होत नाही.

42. रामसिंहिल इंडिया कन्स्ट्रक्शन्स प्रायव्हेट लिमिटेड (सुप्रा) या प्रकरणी दिल्ली उच्च न्यायालयाचा निर्णय ज्यामध्ये लवाद कायद्यांतर्गत डिक्रीधारकाला रक्कम मिळाल्यानंतर व्याजाच्या हक्काचा मुद्दा हाताळताना, वर नमूद केलेल्या निर्णयांचा विचार केला. त्या प्रकरणातील वैशिष्ट्य म्हणजे, ठेव ही बिनशर्त ठेव असल्याचे लक्षात आल्यानंतर, डिक्रीधारकाला ही रक्कम काढण्याची परवानगी देण्यात आली आणि डिक्रीधारकाला जमा रक्कम काढण्यावर कोणतीही अट घालून रक्कम काढण्यापासून रोखले गेले नाही. सध्याच्या प्रकरणात, पतसंस्थांना रक्कम काढण्यास विरोध करण्यात आल्याने, या निर्णयामुळे याचिकाकर्त्यांच्या खटल्याला मदत होत नाही.

निष्कर्ष:

43. सीपीसीच्या आदेश XXI, नियम 1 (4) ची तत्त्वे सध्याच्या प्रकरणात लागू नाहीत, कारण तारण ठेवलेल्या साखरेच्या लिलावाची रक्कम या न्यायालयात जमा करणे, या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार होते, स्पष्टपणे पतसंस्थांच्या हक्काच्या परिस्थितीत कर्ज सुरक्षित करण्याच्या उद्देशाने आणि लिलाव विक्री करण्यात अडथळा दूर करण्याच्या हेतूने. तारण ठेवलेल्या साखरेसह साखरेच्या संपूर्ण साठ्याचा लिलाव पतसंस्थांच्या नव्हे तर जिल्हाधिकाऱ्यांच्या सांगण्यावरून झाला असून 2011 ते 2023 या कालावधीत मिळालेली रक्कम पतसंस्थांच्या आवाक्याबाहेर होती. लिलावातून मिळालेली रक्कम सीपीसीच्या आदेश XXI च्या नियम 1 नुसार देयक मानली जाऊ शकत नाही कारण रक्कम जमा झाली असली तरी क्रेडिट सोसायट्यांना रक्कम काढण्याची परवानगी नव्हती कारण त्यांच्या दाव्याला सर्वत्र विरोध करण्यात आला होता. त्यामुळे ठेवीच्या तारखेपासून व्याज थांबणार नाही आणि कंत्राटी दराने लागू होईल.

44. परिणामी, तिन्ही याचिका फेटाळण्यात आल्या आहेत. नियम पाळला जातो.

[शर्मिला देशमुख, जे.]

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.